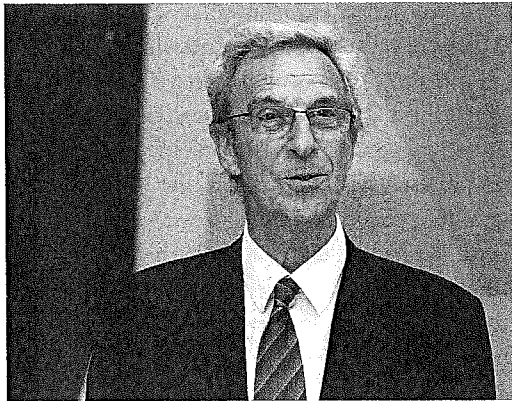

Josse van Steenberge: 'Veiligheid betekent goede risico's nemen'

Rolf Blijleven, Katrien Mortelmans

Emeritus prof. dr. Josse Van Steenberge (1944) is een van de drijvende krachten achter de nieuwe Masteropleiding Veiligheidswetenschappen die in september 2013 van start ging aan de Universiteit van Antwerpen. TBV sprak met hem over deze unieke opleiding, over zijn werk als rector van de Universiteit Antwerpen en zijn visie als hoogleraar sociaal recht.

IN BELGIË BENT U EEN BEKENDE PERSOON, IN NEDERLAND MISSCHIEF MINDER. KUNT U IETS OVER UZELF VERTELLEN?

Ik denk dat het juist omgekeerd is. Ik heb meer dan twintig jaar les gegeven aan de opleiding Arbeidsdeskundige en de opleiding Verzekeringsgeneeskunde in Nederland. Er zijn generaties verzekeringsartsen en arbeidsdeskundigen in Nederland die cursus van mij hebben gekregen. Ik spreek nog regelmatig op het jaarlijkse congres van de Nederlandse Vereniging van Arbeidsdeskundigen. In die kringen hebben veel mensen toch wel een glimp van mij opgevangen.

U HEBT DE MASTEROPLEIDING VEILIGHEIDSWETENSCHAPPEN OPGERICHT. HOE BENT U DAARTOE GEKOMEN?

Ik werk al veertig jaar aan de universiteit, ik heb vooral les gegeven en onderzoek gedaan in de sociale verzekeringen. Wie verzekeringen zegt, zegt risico's. Wie risico's zegt, zegt voorkoming. Zo simpel is het. Dat is mijn werkterrein: veiligheid en voorkoming van slechte risico's.

Na de brand in de Innovation¹ eind jaren 60 was veiligheid ineens een hot item in België. Overall

ontstonden nieuwe opleidingen op dat gebied. De Universitaire Instelling Antwerpen (UIA) heeft toen een opleiding preventieadviseur voor ingenieurs opgericht. Dat was de eerste stap, nu meer dan dertig jaar geleden.

De volgende grote stap kwam met de invoering van de BaMastructuur eind jaren 90. Ik was toen rector van de UIA en ik wilde toen al graag een Bachelor- en een Mastercursus Veiligheid. Maar alle onderwijs in Vlaanderen is Vlaamse materie en alle veiligheidsopleidingen zijn federale materie, dus door bevoegdheidsproblemen is het er toen niet van gekomen.

De derde stap kwam vanuit Nederland. In 2009 wilde men vanuit de Benelux op allerlei gebied meer samenwerken. Het commissariaat-generaal van de Benelux was naar Antwerpen gekomen om daarover te praten met de relevante organisaties in de regio. Op de agenda stonden criminaliteit, mensenhandel, de haven en veiligheid. Ik was daarbij aanwezig. Daar heb ik het idee voor een Master en een Bachelor Veiligheid gelanceerd. Dat is opgepikt. De Nederlandse collega's van Avans Hogeschool waren direct enthousiast. Dus hebben we besloten om samen te gaan werken: Noord-Brabant en Antwerpen.

WIE FINANCIERT DE OPLEIDING?

We moesten 50% eigen geld meebrengen. Dat was moeilijk, aan het begin van de crisis in 2009. Titia Bredée van Avans heeft toen het plan uitgeschreven. Daarmee heb ik financiering van de twee Vlaamse provincies weten te krijgen. Interreg², een afdeling van de Europese Commissie, leverde de andere helft.

IS HET UITSLUITEND EEN MASTEROPLEIDING?

Neen, de complete Opleiding Veiligheid is een drieluik. Het eerste luik is een Bacheloropleiding. Dat is een vrij technische hbo-opleiding. Die opleiding duurt drie jaar in België, vier jaar in Nederland. Daarmee ben je Bachelor Integrale Veiligheidskunde. Het tweede luik is een academische opleiding van twee jaar tot Master Veiligheidswetenschappen. Dat is een academische opleiding waar ook research bij komt kijken. En er komt een postacademische opleiding, waarschijnlijk in het Engels. Dat wordt het derde luik.

Het is een volledig nieuwe opleiding. Dat betekent dat je erkend moet worden. De meeste nieuwe programma's zijn samenraapsels van bestaande vakken aan bestaande faculteiten. Wij wilden een volledig nieuwe Master, een nieuwe Bachelor, en het schakeljaar. Die aanpak vergt enorm veel tijd. Ik heb er jaren aan gewerkt, en ik werk er nog steeds aan, terwijl ik met pensioen ben. Met het geld van Interreg hebben we Katrien Van Geystelen aangetrokken, zij heeft er drie jaar fulltime aan gewerkt.

HEBT U CONTACT GEZOCHT MET DE VRAGENDE PARTIJEN?

Ja. Toen we de plannen moesten uitwerken, in 2010, zijn we begonnen met een enquête³ bij 4000 bedrijven in Vlaanderen en Nederland. We hebben gezocht naar een goede mix, van kleine bedrijfjes met één werkgever en één werknemer, tot grote, zoals BASF en het Havenbedrijf Antwerpen.

Onze vraag was: wat hebben die bedrijven nodig? Daar kwam goede respons op. Uit de enquête bleek vooral behoefte aan managers, generalisten op hoog niveau over alles wat te maken heeft met veiligheid en milieu, dus safety, security, en environment. Er was ook vraag naar meer onderzoek. Daar waren wij als universiteit zeer blij mee, want dat hadden we eigenlijk niet verwacht.

Daarna zijn we begonnen met ons programma. Er is een vijftal sessiedagen geweest om onze ideeën te toetsen, met steeds 50 bedrijven waarvan ongeveer een kwart uit Nederland. Overheidsinstellingen zoals politie en penitentiaire inrichtingen, het Havenbedrijf van Rotterdam, KLM Security, Shell, maar bijvoorbeeld ook Bart Smit. Momenteel zijn er 180 bedrijven die meewerken aan de masteropleiding. Daaruit is een netwerkorganisatie opgericht, Verbonden In Veiligheid.⁴ Voor die bedrijven organiseren wij een jaarlijkse studiedag. Zij bieden eventueel stageplaatsen, maar leveren ook thema's voor proefschriften en onderzoek. En ze leveren gastsprekers uit de praktijk voor symposia.

180 bedrijven in Nederland en België werken mee aan de masteropleiding veiligheid.

IS HET PROGRAMMA VOOR DE MASTEROPLEIDING PUUR GEBASEERD OP DE ENQUÊTE?

Het skelet is gemaakt door de universiteit, het vlees en bloed, de praktische inbreng komt uit het bedrijfsleven. We hebben er zelf natuurlijk wel ons stempel op gezet. Ik ben al 40 jaar bezig met

veiligheid; Anne Van Regenmortel, een van de hoogleraren en mede het brein achter de opleiding, is er ook al haar hele loopbaan mee bezig. Wij hebben onze ideeën over veiligheid wel ingebracht.

Maar de basisideeën komen uit Nederland. In de jaren 60 en 70 is er in Nederland heel veel gepubliceerd over veiligheid, menselijke schade en verzekeringsgeneeskunde. Het proefschrift van Zielhuis en Van Der Plas uit de jaren 60, over hoe je schade meet, is nog steeds actueel. Ongelooflijk!

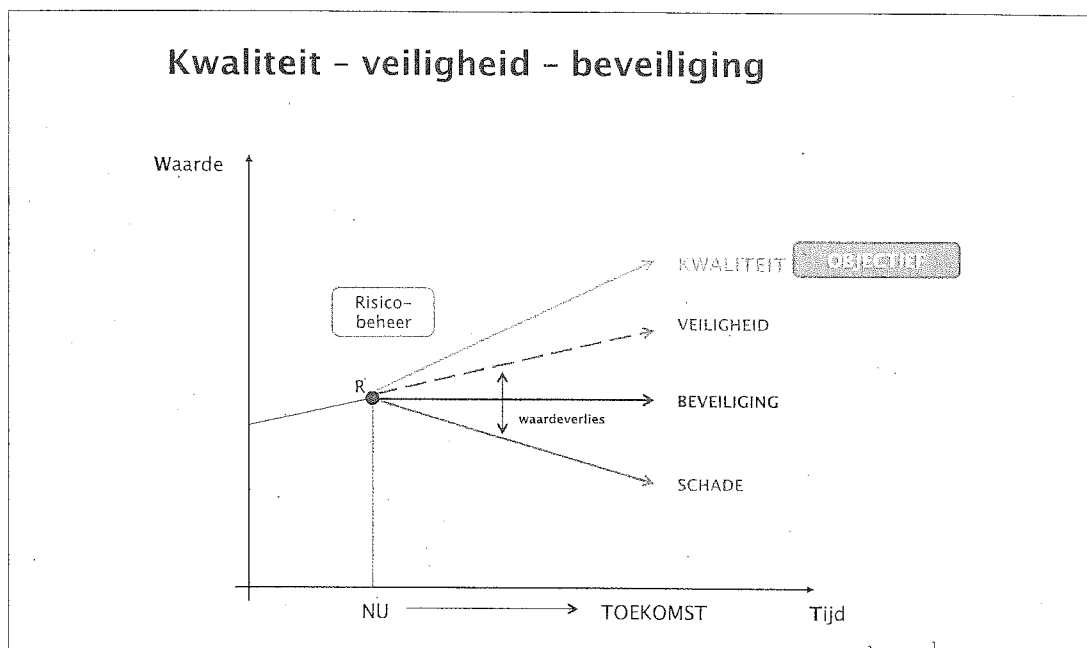
De oorsprong van de masteropleiding is eigenlijk het proefschrift dat ik samen met Viaene en Lahaye heb gemaakt, Schade aan de Mens.⁵ Viaene is jurist. Hij had de meest vooruitstrevende ideeën. Lahaye is arts en ik ben een beetje van alles, ik ben jurist maar ik heb ook sociale wetenschappen en filosofie gedaan. Viaene en Lahaye werkten voor het Fonds voor de Beroepsziekten in België. Zij kenden de praktijk.

Dat brengt me terug op dat skelet (figuur 1). Veiligheid, safety, heeft altijd iets te maken met waarden. Je hebt altijd een zekere waarde: uw lichaam, uw loon, uw bedrijf, dit gebouw, alles heeft een bepaalde waarde. Die waarde verloopt in de tijd. De waarde van een object heeft de neiging om te stijgen, maar kan evengoed dalen. Dat is een risico. Schade is vermindering van waarde. Dat wil je vermijden. Veiligheid is schade vermijden. Je wilt waardevermeerdering realiseren, datgene wat je van plan was. Veiligheid is het juiste risico nemen om waardevermeerdering te verkrijgen. Veiligheid is dus niet risico's vermijden. Je neemt altijd risico's. Je neemt de auto, de trein, je huwt, je krijgt een kind, iedereen neemt risico's. Waarom? Om sneller te zijn, beter, gelukkiger te worden. Sommige risico's geven een waardeverlies. Dus veiligheid betekent: goede risico's nemen. Schade betekent: slechte risico's nemen.

Je moet risico's kiezen en durven nemen om schade te vermijden en waarde te verhogen. Dat is de kern van de opleiding. Risico is niet per se negatief. Sociologen weten dat, maar artsen en ingenieurs weten dat niet. Veiligheid is groei van waarde realiseren. Niet alle schade is te vermijden; daar kun je je tegen verzekeren. Beveiliging, security, betekent: minstens houden wat je hebt; zorgen dat je gebouw blijft staan, dat die politicus niet afgeschoten wordt. Veiligheid betekent: realiseren wat je wilt doen. Kwaliteit is meer realiseren dan dat.

Dit is materie voor de master. De hele verzekeringsstak komt daarin aan de orde, maar ook de security-tak, beveiliging, politie, internationale veiligheid. En onze eigen veiligheid: arbeidsveiligheid, transport- en verkeersveiligheid. We houden ook seminars, dit jaar over nucleaire

Kwaliteit - veiligheid - beveiliging

Figuur 1 Safety, Security, Quality, Environment, Sociale veiligheid.

veiligheid, volgend jaar over patiëntveiligheid. Voeg je een ruimte-as toe in die grafiek (figuur 1, red.), dan krijg je er milieu- en sociale veiligheid bij. Dat zijn de vijf grote takken: Safety, Security, Quality, Environment, Sociale veiligheid.⁶

WIE HEBBEN TOEGANG TOT DE MASTEROPLEIDING?

Iedereen met een universitaire opleiding. Voor mensen met een hbo-opleiding is er het schakeljaar, om wetenschappelijke methodologieën te leren.

HOE ZIEN DE LESSEN ERUIT?

Het is geen ex-cathedraonderwijs, men moet veel zelf opzoeken en papers maken. We hebben pedagogisch ook voor een nieuwe weg gekozen. We hebben zes faculteiten die samenwerken. Dat is *jamais vu*. We werken samen met twee landen en met acht disciplines: geneeskunde, rechten, economie, sociologie, criminologie, psychologie, natuurwetenschappen (hoofdzakelijk chemie) en de ingenieurs. Studenten werken veel interactief. We zitten met een mengeling van studenten uit allerlei verschillende faculteiten. Bij onze eerste lichting hadden we juristen, geneeskundigen, sociologen, enzovoort, allemaal bij elkaar. We hebben mensen die al 10 jaar in de praktijk staan, we hebben anderen met al een master en die nu veiligheid komen doen. Die spreken niet dezelfde taal, dus in het eerste trimester moeten die leren van elkaar. Naast dat interactieve is dat nog een van onze principes: leren van elkaar. De studenten onderling, maar ook docenten van de studenten. En natuurlijk omgekeerd.

VOOR WIE IS DE OPLEIDING BEDOELD?

De bachelor is voor mensen van 18 jaar. Er zitten er een paar bij die uit de praktijk komen, maar ik denk dat dat niet zal blijven. Het is gericht op jonge studenten. Voor de master mikken we op de mensen die generalist in veiligheid willen worden. We maken generalisten, geen specialisten. De master staat open voor alle bachelors. Dus iemand met een bachelor rechten kan een master veiligheid gaan doen.

IS HET EEN VOLTIJDSOPLEIDING, OF IS HET OOK IN DEELTIJD DE DOEN?

De bachelor heeft alleen een dagprogramma. De master heeft ook een avondprogramma en kan ook in deeltijd worden gedaan. Dan duurt het vier jaar in plaats van twee.

WAAROM MIKT U OP EEN NEDERLANDS PUBLIEK?

Zo'n interdisciplinaire opleiding als deze is uniek in Europa. De enige die enigszins vergelijkbaar is, is in Australië. Iedereen vraagt waarom we die opleiding niet in het Engels geven, want dan komen er ook Engelsen en Duitsers op af. Maar de Vlaamse wetgeving eist dat de master in het Nederlands gegeven wordt. We kunnen alleen het postacademische luik van de opleiding in het Engels aanbieden.

LEGT DAT GEEN BEPERKINGEN OP?

Ik denk het niet. We moeten ons eerst waarmaken. Je kunt internationaal gaan en 20.000 euro per student vragen, aan Amerikanen, Chinezen

enzovoort. Maar ik ben een wetenschapper en geen commerciant. Ik wil eerst een goed fundament en dan kunnen we daarna wel zien of we dat kunnen verkopen. Ons product is nog niet klaar, we moeten ons eerst nog bewijzen. We zijn pas in september 2013 gestart met 51 studenten, 28 in de master en 23 in het schakeljaar. Met de bachelor waren we een jaar eerder, met direct al meer dan 100 inschrijvingen in Antwerpen alleen al.

WORDT DE OPLEIDING MEDE GESPONSORD DOOR HET BEDRIJFSLEVEN?

Ja. In Vlaanderen mag je iets van 600 euro per jaar inschrijfgeld aan studenten vragen, en kennen wij output-financiering: de overheid betaalt per afgeleverde student. Dus we hadden een prefinitancieringsprobleem. Ik had ongeveer een miljoen euro nodig om te kunnen starten, maar Antwerpen is een mooie basis met grote bedrijven die veiligheid heel belangrijk vinden. Onze eerste sponsor was Mensura, daarna gingen BASF en de Haven van Antwerpen onmiddellijk akkoord, CEPA, en de Belgische Spoorwegen. Die brengen voldoende geld bij elkaar om twee à drie jaar te kunnen overbruggen.

ZOU U BEDRIJFS- EN VERZEKERINGSARTSEN IN NEDERLAND ADVISEREN OM DE OPLEIDING TE VOLGEN?

Natuurlijk. 't Is de enige academische opleiding die ze kunnen vinden om hun activiteit waardevermeerdering toe te kennen, denk ik. We hebben nu één Nederlandse arts.

KENT U TBV?

Ja, ik heb het vroeger veel gebruikt, toen ik in Leuven zat. Maar sinds ik in het management van de Universiteit zit kom ik zelden in de bibliotheek. Dus ik ken het, maar ik lees het niet meer.

U HAD EEN HOGE FUNCTIE AAN DE UNIVERSITEIT VAN ANTWERPEN. ZIET U ZICHZELF IN DE EERSTE PLAATS ALS MANAGER?

Ik vind dat een moeilijke vraag. Mijn curriculum kun je in één zin schrijven: ik heb alle jobs gedaan die aan de universiteit bestaan. Ik hoor iedereen zeggen dat ik een geboren lesgever ben. Ik geef graag les, dat weet ik. En ik hoor van mijn studenten dat ze mij graag aanhoren. Ik ben verschillende keren gekozen tot de prof van het jaar. Dus eigenlijk ben ik gewoon docent. Iemand die vertelt wat anderen gevonden hebben.

ONDERZOEKER?

Ook. Je kunt geen cursus geven als je niet zelf dat thema grondig kent. Vandaar ook dat je in België formeel gedoctoreerd moet hebben. En je moet aan onderzoek blijven doen, anders ben je geen goede prof. Dus in die zin ben ik de laatste tijd geen goeie prof geweest, want ik heb de laatste 20 jaar geen onderzoek meer gedaan. Ik ben in het management geraakt en dat heeft veel van mijn tijd opgeslokt.

IK ZOU U IN DE EERSTE PLAATS OMSCHRIJVEN ALS EEN SOCIAAL GEËNGAGEERD IEMAND.

(lacht). Waarom?

U BENT ONDERVOORZITTER VAN APOPO², EEN ORGANISATIE DIE LANDMIJNEN RUIMT MET BEHULP VAN RATTEN.

Dat was een idee van een student Productontwikkeling. Hij moest een proefschrift maken over ontminning. Zijn idee was: we pakken een Afrikaanse rat die goed ruikt, en die trainen we zodat hij explosieven kan ruiken. Hightech-oplossingen maken in Afrika geen schijn van kans, dus hij stelde een biologische sensor voor. Zijn promotor vond het een schitterend idee. We hadden in Antwerpen dé knaagdierenspecialist van Europa, die wist een rattensoort die het beste was voor dat doel. Het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking heeft ons toen een klein startkapitaal gegeven.

Dat project is ons inmiddels boven het hoofd gegroeid. We zijn aan het ontminnen in Mozambique, Angola en Thailand. Er zijn duizenden mijnen geruimd, maar er liggen er 50 miljoen wereldwijd. Wat we in feite doen is *land release*. Het gaat erom dat de mensen hun velden en hun wegen terugkrijgen. Zo kan er weer handel komen, en maak je mensen weer vrij.

De mogelijkheden van de rat als biologische sensor zijn immens. Die ratten ruiken alles: we hebben ratten die tbc kunnen ruiken. Zo kun je die verspreiding een beetje inperken. Maar dat is een ander verhaal.

UW VAKGEBIED IS SOCIAAL RECHT. WAT VINDT U VAN DE LOONDOORBETALINGSVERPLICHTING VAN TWEE JAAR DIE NEDERLAND KENT?

Daar ben ik tegen. Nederland privatiseert van alles en nog wat. In feite is het niet de werkgever die het loon doorbetaalt, maar de private verzekeraar van die werkgever. Zo verschuif je de last van een sociale naar een private verzekering.

Alle sociale wetgeving na Bismarck is gepruts.

HEBT U TIPS VOOR NEDERLAND?

Lees Bismarck! Sociale wetgeving in Duitsland rond 1880. Alles wat ze daarna hebben gepruts... Primaire arbeidsongeschiktheid betekent dat je je job niet kunt doen gedurende zes maanden. Die zes maanden was statistisch in die tijd en zo is het nog altijd. Iemand die zes maanden werkloos is, ziek is, enzovoort, blijft het. Dus je moet voor die zes maanden om zijn al ingrijpen.

DE POLITIEK PRIVATISEERT MET HET ARGUMENT DAT MENSEN ZELF WEL HUN EIGEN BESLISSINGEN KUNNEN NEMEN. KUN JE DAT AAN IEDEREEN OVERLATEN?

Het antwoord is neen. Zeker zijn er mensen die hun eigen boontjes wel doppen. Maar ik ben 20 jaar voorzitter van geweest van Levanto, dat zich inzette voor werkloosheidsbestrijding. We begonnen in '89 met mensen die langer dan vijf jaar werkloos waren. Dat hebben we met veel inspanning en subsidie geprobeerd, en soms lukte het, maar het was heel frustrerend. Het is moeilijk publiek. Iemand die jarenlang tot de middag in bed hangt, krijg je niet makkelijk om zeven uur 's morgens op de fabriek. Dat vergt bijna een voltijdscoach per deelnemer. En als we mensen hadden opgeleid, dan was er geen werk voor ze. Dat was een tweede frustratie.

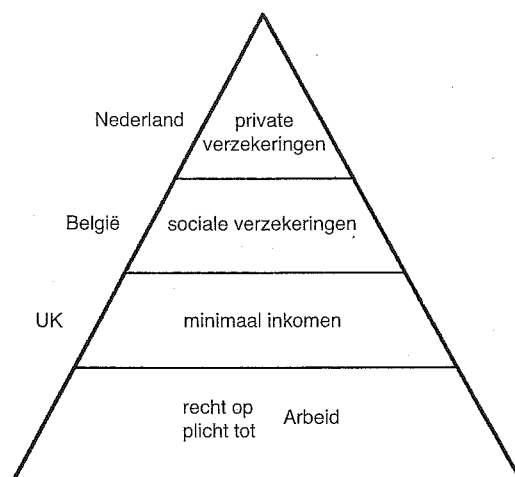
IN NEDERLAND ZIJN ER GEZINNEN MET DRIE GENERATIES LEVENSLANG WERKLOOS.

In België ook. Ik vind dat een enorm probleem.

U BENT OOIT EEN TOESPRAAK BEGONNEN MET DE ZIN: "ARBEID IS DE SLEUTEL TOT HET BANNEN VAN DE GROOTSCHALIGE UITSLUITING DIE ONZE MAATSCHAPPIJ KENMERKT."

(lacht) Is dat zo? Ik heb altijd gepleit voor werken. Vroeger was ik een eenzame roepende in de woestijn. Al mijn collega's in de sociale verzekering verdedigden de uitkering. Hogere werkloosheidsuitkeringen, hogere ziekte-uitkeringen. Ik was daar tegen, want het is schade! Je moet een opleiding en een job geven. Dat werd toen als rechts beschouwd. Nu is het heel vanzelfsprekend.

Vanaf de Franse Revolutie is ons sociaal systeem

Figuur 2

opgebouwd uit drie lagen (figuur 2). Je hebt het minimuminkomen, bijstand in Nederland. Wie buiten zijn schuld in armoede leeft, krijgt een minimum; we laten niemand doodgaan. Je hebt sociale verzekeringen voor mensen die zelfstandig zijn, voor risico's zoals ouderdom, een bedrijfsongeval, enzovoort. En je hebt private verzekeringen.

Kijk naar alle landen van Europa: men kiest uit die drie. Engeland kiest het minimuminkomen, Nederland kiest de private verzekeringen. België kiest nog de sociale verzekeringen.

Ik vertel mijn studenten nu al 20 jaar dat het verhaal daarmee niet af is! Je moet een sokkel bouwen onder die vier: recht op arbeid en plicht tot arbeid. Dat is de nieuwe tendens in de sociale wetgeving. Denemarken kent *work security*. De eerste zes maanden dat je op straat staat heb je recht op een jobaanbieding of een opleiding.

WAT ZIJN UW TOEKOMSTPLANNEN?

Ik ben 70 jaar dus ik heb niet zo heel veel plannen meer, maar ik hoop toch de internationale postacademische opleiding te kunnen realiseren. Dat is mijn droom, om dat nog te kunnen meemaken de komende vijf jaar.

LITERATUUR

1. Op 22 mei 1967 vielen er 323 dodelijke slachtoffers en 150 gewonden bij een brand in de Innovation, een filiaal van een groot warenhuis in Brussel. bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Brand_in_de_Innovation.
2. <http://nl.wikipedia.org/wiki/Interreg>.
3. Interreg Vlaanderen Nederland. Verslag verwerking enquête ViV 20 oktober 2010.
4. <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=VIV&n=106865>.
5. <http://www.worldcat.org/title/schade-aan-de-mens/oclc/641633903>.
6. Voor het volledige curriculum zie <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=VEILIGHEIDSWETENSCHAPPEN&n=106344>
7. <http://www.apopo.org>